

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/329814856>

Al Imperio por la Cultura. Uso publicitario de bibliotecas y patrimonio bibliográfico en el Noticiero Documental (NO-DO) durante la dictadura de Franco (1939–1975)

Article in *BiD textos universitaris de biblioteconomia i documentaci* · December 2018

DOI: 10.1344/BiD2018.41.17

CITATIONS

0

READS

103

3 authors:

Antonio Raul Fernandez Rincon

University of Murcia

48 PUBLICATIONS 60 CITATIONS

SEE PROFILE

Pedro Antonio Hellin Ortuño

University of Murcia

82 PUBLICATIONS 138 CITATIONS

SEE PROFILE

José-Antonio Gómez-Hernández

University of Murcia

196 PUBLICATIONS 998 CITATIONS

SEE PROFILE

A l'Imperi per la Cultura. Ús publicitari de biblioteques i patrimoni bibliogràfic en el Noticiero Documental (NO-DO) durant la dictadura de Franco (1939–1975)

[Versión castellana]

ANTONIO-RAÚL FERNÁNDEZ-RINCÓN, PEDRO HELLÍN, JOSÉ ANTONIO GÓMEZ HERNÁNDEZ
Professors
Universidad de Murcia
antonioraul.fernandez@um.es, phellin@um.es, jgomez@um.es

Opcions

<meta />

Metadades

DOI: <https://dx.doi.org/10.1344/BiD2018.41.16>

Citació recomanada

Fernández Rincón, Antonio Raúl; Hellín, Pedro; Gómez Hernández, José A. (2018). "A l'Imperi per la Cultura. Ús publicitari de biblioteques i patrimoni bibliogràfic en el Noticiero Documental (NO-DO) durant la dictadura de Franco (1939–1975)". *BID: textos universitaris de biblioteconomia i documentació*, núm. 41 (desembre) . <<http://bid.ub.edu/41/fernandez.htm>>. DOI: <http://dx.doi.org/10.1344/BiD2018.41.16> [Consulta: 20-12-2018].

Resum

Objectius: analitzar si la dictadura de Franco (1939–1975) va fer servir les biblioteques i el patrimoni bibliogràfic com a recurs per a la propaganda política en el Noticiero Documental (NO-DO).

Metodologia: el procediment que s'ha seguit ha estat la localització, l'extracció i l'anàlisi posterior de totes les notícies sobre el llibre, la lectura, el patrimoni bibliogràfic i les biblioteques contingudes en aquest programa informatiu i propagandístic que en el període estudiat es va projectar obligatòriament als cinemes espanyols al començament de cada sessió. Els mètodes emprats en aquest treball són la categorització de les notícies i l'anàlisi de contingut.

Resultats: la major part de les notícies presenten una visió idealitzada de la realitat sociocultural espanyola que contrasta amb el subdesenvolupament del sistema bibliotecari de l'època. Les notícies predominants tracten de grans exposicions de patrimoni bibliogràfic coincidents amb efemèrides de figures o obres de la cultura espanyola, que tenen com a objectiu realçar la importància històrica de la cultura hispànica, de la qual el Règim franquista es presenta com a culminació.

Resumen

Objetivos: se analiza si las bibliotecas y el patrimonio bibliográfico fueron utilizados por la dictadura de Franco (1939–1975) como recurso para la propaganda política en el Noticiero Documental (NO-DO).

Metodología: el procedimiento seguido ha sido la localización, extracción y posterior análisis de todas las noticias sobre el libro, la lectura, el patrimonio bibliográfico y las bibliotecas contenidas en este programa informativo-propagandístico que en el periodo estudiado se proyectó obligatoriamente en los cines españoles al inicio de cada sesión. La categorización de las noticias y el análisis de contenido son los métodos utilizados.

Resultados: la mayor parte de las noticias presentan una visión idealizada de la realidad sociocultural española que contrasta con el subdesarrollo del sistema bibliotecario de la época. Las noticias predominantes tratan de grandes exposiciones de patrimonio bibliográfico coincidentes con efemérides de figuras u obras de la cultura española, que se dirigen a realzar la importancia histórica de la cultura hispánica, de la que el régimen franquista se presenta como culminación.

Abstract

Objectives: To determine whether news items about libraries and book heritage were used during the Franco regime (1939–1975) as a resource for disseminating political propaganda through the current affairs newsreel "Noticiero Documental", also known as "NO-DO".

Methodology: We identified and extracted news items about books, reading, bibliographic heritage and libraries from the "NO-DO" newsreel, which Spanish cinemas were obliged to screen before films. The news items were then categorised and analysed.

Results: Most of the news items idealise Spain's sociocultural reality even while this stands in contrast with the undeveloped state of the library system of the time. Most items advertise large exhibitions of book heritage taking place alongside events involving important figures of Spanish culture or works in Spanish. Their purpose is to enhance the historical importance of Hispanic culture as epitomised by the Franco regime.

Paraules clau: Espanya, Publicitat, Política d'informació, Política i govern, Història de les biblioteques, Patrimoni bibliogràfic, Biblioteques
Keywords: Spain, Advertising, Information policy, Politics and government, Library history, Bibliographic heritage, Libraries

1 Introducció

En aquest treball estudiem si un dels principals instruments de propaganda política durant la dictadura de Franco a Espanya (1939–1975), el Noticiero Documental (NO-DO), va tenir en compte les biblioteques en els seus reportatges, de projecció obligatòria a les sales cinematogràfiques de l'època, i quin ús en va fer. Deu ser el NO-DO una font d'informació per a conèixer l'evolució del sistema bibliotecari durant el franquisme? Com va ser el discurs sobre les biblioteques en el NO-DO i a quines finalitats propagandístiques va donar resposta? S'alineen les notícies sobre patrimoni bibliogràfic del NO-DO amb els valors nacionalcatòlics, a què responia el model de cultura del franquisme? Van aconseguir la finalitat pretesa? Com van contribuir o no a un imaginari col·lectiu entorn de les biblioteques o del patrimoni bibliogràfic espanyol? Per a respondre aquestes preguntes s'ha dut a terme una revisió dels continguts de tots els programes emesos en els quals les biblioteques o la lectura hi tenen presència i s'ha procurat entendre-ho en el context d'un sistema bibliotecari endarrerit, però amb un ric patrimoni bibliogràfic, molt "explotable" per a les finalitats d'exaltació patriòtica de la dictadura.

Valorarem fins a quin punt el NO-DO i els seus continguts es poden considerar propaganda, d'acord amb la visió de Bernays (2008). Segons el seu parer, per bé que la propaganda gaudia de presumpció d'objectivitat en la seva concepció més primària, com un intent conseqüent i durador de crear fets o donar-hi forma per a influir en les relacions del públic amb unes determinades idees, els mals usos i les causes deplorables per a les quals es va fer servir hi afegien connotacions negatives. La propaganda funciona aleshores per mitjà d'una lògica universal i continua que imposa una disciplina gairebé marcial per a aconseguir les seves finalitats. El seu caràcter mobilitzador se centra en accions que tenen com a fi obtenir suports, alterar les imatges mentals del món, influenciar, modelar ments o pressionar determinats grups, estaments o institucions, amb un caràcter manipulador que regeix els destins de les majories a favor d'interessos ocults.

Un dels elements rellevants de la transmissió dels valors en què es va basar el franquisme va ser l'extensió d'un nacionalisme espanyol refermat per mitjà de la cultura (especialment la produïda durant l'apogeu imperial), dins de la qual els llibres i les biblioteques podrien haver estat un factor important per a realçar i defensar el concepte del que és *espanyol* vinculat al Règim de l'anomenat *Caudillo*.

2 Les biblioteques en el context cultural nacionalcatòlic franquista

La cultura "oficial" del Règim, com explica Juan Pablo Fusi (2000), és un instrument de la dictadura franquista per a refermar-se i exercir un control ideològic. I ho va fer sobretot mitjançant dos recursos. En primer lloc, el dogma catòlic com a element essencial de la nacionalitat espanyola. I, en segon lloc, la idealització d'Espanya com a nació a partir d'un "passat imperial" representat per personatges, esdeveniments, fites polítiques o culturals, com ara els Reis Catòlics, Carles I, Felip II, el descobriment d'Amèrica, el Segle d'Or, l'arquitectura de El Escorial, els imatgers castellans, la poesia del Renaixement o els místics espanyols. El pensament catòlic va determinar l'educació i, pel que fa a la comunicació, durant la dictadura es va exercir un control ferri de la premsa mitjançant la censura de les expressions que es poguessin considerar contràries a la nova cultura oficial, la qual cosa es va combinar amb unes quaranta capçaleres oficials, les agències EFE i PIRESA, les cadenes de ràdio del Movimiento, l'Editora Nacional i el Noticiero Documental.

Paral·lelament, va anar emergint una cultura popular que, mitjançant l'entreteniment i l'evasió, també va contribuir a l'estabilitat del Règim, la integració social i la desmobilització del país: la literatura de quiosc (Corín Tellado, *El Coyote...*), la comèdia amable al cinema i el teatre, el folklore andalús, el *casticismo* madrileny, el cinema religiós, les pel·lícules "amb nen" o els serials radiofònics, a més del futbol i les *corridos* de toros com a "festa nacional".

Quant a les biblioteques, la dictadura va anar organitzant el seu sistema bibliotecari mitjançant organismes com la Direcció General de Archivos y Bibliotecas (creada per llei ja l'any 1939), el Servicio Nacional de Lectura y los Centros Coordinadores, situats a les Biblioteques Provinciales, formalitzats pel Decret, de 24 de juliol de 1947, d'ordenació dels arxius i biblioteques i del tresor històric-documental i bibliogràfic (Espanya. Ministerio de Educación Nacional, 1947).

Malgrat que l'estructura bibliotecària es va fonamentar parcialment en el model anterior, evidentment hi va haver canvis transcendents de caràcter ideològic. L'any 1938, quan es van començar a organitzar les biblioteques a la zona nacional, es va aprovar la creació d'uns patronats la finalitat dels quals es definia pel fet de "mantener y propagar por medio de las bibliotecas públicas establecidas en la provincia el espíritu y la ideología que informa el Nuevo Estado" (Alted Vigil, 1984). La Jefatura de los Facultativos Bibliotecarios va ser encomanada inicialment a Javier Lasso de la Vega, un membre d'aquest cos que coneixia les biblioteques nord-americanes i era influït pel punt de vista d'Ortega i Gasset (1935) sobre la missió dels bibliotecaris com a filtres necessaris o "higienistes" de les lectures, davant l'excés de la producció bibliogràfica. Lasso de la Vega va ser apartat de seguida de la direcció de les biblioteques, i l'enfocament educatiu i una mica més obert que hi hauria pogut aportar aquest bibliotecari va quedar en l'oblit i es va imposar una concepció de censura i control dels llibres. Malauradament, la manipulació de la concepció orteguiana, que Lasso de la Vega considerava com a punt de partida per a definir el servei de les biblioteques, va servir per a justificar un suposat dret a determinar quines eren les "bones" lectures. Així s'expliquen alguns valors que el franquisme va atribuir a la lectura i el llibre, com ara "conseguir hombres educados en los principios del Movimiento"; a les biblioteques, que havien de ser "centros de formación e instrucción del verdadero español", i als bibliotecaris, com a guies i "higienistes" de les lectures i formadors del poble, tal com han estudiat amb molt més detall Alted Vigil (1984), Ruiz Bautista (2005) i Rodrigo Echalecu (2009), entre altres.

A més, durant la postguerra es va abandonar la tasca de creació i impuls de les biblioteques populars que havia dut a terme el Patronato de las Misiones Pedagógicas en la Segunda República (Gómez Hernández, 1993), per la qual cosa no van tenir continuïtat les més de quatre mil sis-centes biblioteques que es van posar en marxa a les escoles dels pobles més petits d'Espanya, i una bona part dels llibres es van perdre.

S'atribueix a l'etapa del ministre Ruiz-Giménez un intent d'obertura que va fer possible la creació, per exemple, d'un servei de bibliobús l'any 1953, però en general fins a final dels anys seixanta no es van anar creant o renovant les biblioteques a molts pobles i capitals de província amb la creació de les cases de la cultura, i caldrà esperar als primers ajuntaments democràtics perquè s'iniciï la modernització de la biblioteca pública a Espanya com a servei municipal. Si tenim en compte això, podem considerar que les biblioteques espanyoles van experimentar durant la

dictadura una etapa de pobresa produïda tant pel control ideològic de la cultura i l'educació com per la manca de mitjans econòmics i suport polític. Així s'entén que a començament dels anys vuitanta, quan volen sintetitzar la situació del sistema bibliotecari, els autors triïn aquest títol per al seu llibre: *La biblioteca pública, índice del subdesarrollo español* (Méndez Aparicio; Girón García; Méndez Aparicio, 1984).

Una mostra d'aquest abandonament de la biblioteca en l'Espanya *real* la trobem en un fragment de la novel·la de Juan Goytisolo *Señas de identidad*, escrita l'any 1966 i prohibida a Espanya fins al cap de deu anys. El protagonista, Álvaro Mendiola, exiliat a França, viatja a Espanya l'any 1963 i relata el que li va passar en voler entrar a la biblioteca municipal en arribar a un poble andalús: en troba les persianes abaixades i el portal tancat, i, quan pregunta a un veí quin horari té per a veure-la, li expliquen que és tancada ("—A menos que se presente algún forastero como usted. [...] El año pasado vino un estudiante de Madrid"). Només l'obre una veïna il·localitzable, per a ventilar-la i treure'n la pols les vigílies de cada visita de l'inspector provincial. Però la curiositat dels veïns que s'apropen a conèixer el perquè de l'*estrany* desig del foraster hi atreu també un guàrdia civil, que l'interroga: "¿Quién quiere ver la biblioteca?, ¿usted?... Su carné de identidad, por favor. ¿Es usted extranjero? Y, ¿por qué vive fuera?... ¿Desde cuándo para en España? ¿Y dice que quería ver la biblioteca?". Després que el viatger s'excusi ("simple curiosidad"), el guàrdia civil li torna el passaport i també ve a donar-li una excusa: "Son preguntas de trámite, ¿comprende usted?... hay que ir con mucho ojo, ¿me explico? Nosotros no sabemos qué clase de gente nos viene de fuera ni qué propósito se trae entre manos... En fin, usted comprende. Ande, vaya usted con Dios".

D'altra banda, malgrat que en la política franquista el suport a la lectura pública gairebé sempre és escàs, el nostre país tenia un ric patrimoni bibliogràfic heretat de la labor conservadora d'ordes religiosos, universitats històriques i dinasties com els Àustria i els Borbó, que havien creat grans biblioteques, com les de El Escorial i la Biblioteca Real, que esdevingué la Biblioteca Nacional l'any 1837. A més, els llibres desamortitzats en la primera meitat del segle XIX s'havien dipositat a les biblioteques dels instituts de segon ensenyament, i des de la Llei d'Instrucció pública (Espanya. Ministerio de Fomento, 1857) aquestes van passar a ser biblioteques públiques "provincials". Així, doncs, durant la dictadura tenim un sistema bibliotecari paralitzat des del punt de vista de l'accés públic, però amb un patrimoni bibliogràfic molt valuós, poc accessible i conegut per al lector espanyol mitjà.

En aquest context entra dins la lògica del Règim franquista el fet que, quan en el NO-DO s'esmentin les biblioteques o se'n difonguin les activitats amb finalitats propagandístiques, el contingut posi l'accent en els tresors bibliogràfics de les grans biblioteques patrimonials i s'ometi la realitat d'incultura o abandonament de la lectura pública. Plantejada aquesta situació, la nostra hipòtesi de partida és que es podrà reflectir en la tipologia i la temàtica de les notícies aquesta contradicció entre una pobresa palesa però oculta del servei bibliotecari i una presentació propagandística del patrimoni documental.

3 El NO-DO en les polítiques de comunicació durant la dictadura

La Guerra Civil espanyola va despertar ben ràpidament en els contendents la necessitat d'arbitrar una política de comunicació que donés suport als seus idearis polítics i la seva actuació bèl·lica. En el bàndol franquista, va destacar la funció de la Falange com a motor d'expressió de l'ideari nacionalcatòlic mitjançant la propaganda i les connexions ineludibles amb els feixistes italians i nazis. A més, pocs dies després del cop d'estat, Franco va crear el Gabinet de Prensa de la Junta de Defensa Nacional, anomenat més tard Oficina de Prensa y Propaganda, i a partir de gener de 1937 va entrar en funcionament la Delegación de Estado para Prensa y Propaganda, que depenia directament de la Jefatura de Estado. Les normes que emanen d'aquest organisme són essencialment de control de les projeccions i produccions cinematogràfiques, d'estructuració d'una complexa xarxa de comissions i delegacions dedicades a la censura, i de depuració de biblioteques, centres culturals i llibreries de les obres contràries a la ideologia del nou Règim: tot allò que tingués idees dissolvents, immorals, marxistes o que atemptés contra la dignitat de l'exèrcit, la pàtria i la religió catòlica (Sevillano Calero, 1998; Gracia; Ruiz Carnicer, 2001).

La primera iniciativa de regulació de la propaganda de l'autoproclamat Estat es remunta a febrer de 1938. La Delegación passa a dependre del Ministerio del Interior i, a l'estil dels aparells propagandístics dels aliats europeus, aquest organisme establirà les bases d'un model que es mantindrà durant tot el Règim. L'any 1939, un cop acabada la Guerra Civil, es va convertir en la Subsecretaria de Prensa y Propaganda, la qual dos anys després seria absorbida per la Vicesecretaria de Educación Popular. Aquesta vicesecretaria es consolidarà com l'òrgan estable i definitiu per al control informatiu amb una missió clarament adoctrinadora, incloent-hi organismes autònoms però units en el seu objectiu, com l'Instituto Nacional del Libro Español, l'Editora Nacional, Radio Nacional, l'Agencia EFE, l'Instituto de Opinión Pública, l'Escuela de Periodismo i el NO-DO (Ramírez Benito, 2010).

L'entitat oficial NO-DO es va crear mitjançant una *resolució* de la Falange Espanyola Tradicionalista i de les JONS (1942) en la qual es disposava, per mitjà de la Vicesecretaria de Educación Popular, la projecció obligatòria i exclusiva del noticiari cinematogràfic espanyol. Tal com assenyalen Tranche i Sánchez-Biosca (2006), tot i que la seva creació és més aviat tardana si es compara amb altres organismes dedicats a aquestes tasques, constitueix en l'imaginari col·lectiu el referent principal de l'expressió nacionalcatòlica del Règim franquista durant la seva existència.

Tan sols un mes després que s'hagués constituït el NO-DO, el gener de 1943, cap dels operadors cinematogràfics que treballaven en territori nacional podria obtenir reportatges o notícies. De la mateixa manera, i tal com indicava el text legal, cap laboratori podria manipular cap pel·lícula cinematogràfica que no hagués estat rodada pel NO-DO o pels seus operadors autoritzats. El monopoli per a la difusió de notícies de projecció obligada a les sales cinematogràfiques es va estendre fins l'any 1975, quan hi va posar fi una ordre del Ministerio de Información y Turismo, encara del Règim franquista.

Amb el restabliment de la democràcia a Espanya, l'Estatut de Ràdio i Televisió de 1980 marcava l'extinció de l'organisme i la seva integració en l'ens públic Radiotelevisió Espanyola, i dos anys més tard es va fer la cessió de tots els fons cinematogràfics a la Filmoteca Española mitjançant la Llei 1/82 (Espanya. Jefatura del Estado, 1982). Tots dos organismes es van fer càrrec de la seva catalogació, conservació, restauració i accés públic mitjançant la digitalització total dels continguts, la qual cosa és una realitat des de final de novembre del 2015 mitjançant el portal d'Internet de [Radio Televisión Española \(http://www.rtve.es/filmoteca/\)](http://www.rtve.es/filmoteca/).

Una vegada creat oficialment i dotat del pertinent marc legislatiu que hi atorgués l'exclusivitat en la difusió de la cultura, la informació i la propaganda del Règim, la plantilla del NO-DO es va nodrir del personal i els mitjans tècnics dels informatius que s'anaven editant en territori nacional. A partir del 30 de desembre de 1942, moment en què la Comisión Nacional de Censura Cinematográfica va aprovar la primera versió íntegra del noticiari, va desenvolupar una activitat frenètica. L'obligatorietat de la difusió del NO-DO a les sales de cinema va motivar la diversificació de la producció entorn de diferents formats narratius que trenquessin la monotonia de l'informatiu, de manera que també es van afavorir produccions més extenses, específiques o menys lligades a l'actualitat informativa:

- *Noticiero español*: és el producte més recognoscible de l'entitat i es va editar amb una periodicitat setmanal de 1943 a 1980. Dissenyat amb una clara vocació periodística, el seu format es trobava a mig camí entre l'espectacularitat comercial dels informatius americans i la rigidesa institucional i adoctrinadora dels noticiaris feixistes. En total es van produir quatre mil noticiaris. Fins a 1968 va ser en blanc i negre, i a partir d'aquest any va tenir format mixt i color. L'estructura narrativa del noticiari es va mantenir més o menys estable durant tota la seva existència, de la qual destaca la composició modular de les notícies, separades amb titulars, i les cortinetes audiovisuals d'entrada i sortida. Aquestes últimes configuren marques d'identitat pròpies i distintives, que formen part de l'imaginari cultural del franquisme per als espanyols:

la sintonia immutable, repetitiva que va perdurar quaranta anys, i un muntatge visual que va oscil·lar entre la bel·ligerància imperial dels primers anys i el dinamisme *pop* de l'última etapa.

- **Revistes.** Es tractava d'un format diferent del *Noticiero*, amb una extensió més àmplia, d'uns deu minuts, i no estaven tan vinculades a l'agenda informativa del moment. Contenia reportatges temàtics de producció pròpia o provinents de productores estrangeres amigues sobre assumptes d'interès polític, artístic, industrial i cultural. La més important va ser la revista *Imágenes*, de periodicitat setmanal entre 1945 i 1968, any en què es va substituir per *Imágenes del deporte*. A tall d'exemple: el número u d'aquesta edició va incloure reportatges sobre les pràctiques esportives de Franco, una prova de paracaigudisme militar a Reus i el pas de la torxa olímpica per Espanya.
- **Documentals.** Malgrat que la seva producció ja figurava entre les comeses del NO-DO des que es va crear, com que necessitaven molts recursos no es van produir amb profusió fins als anys seixanta, quan l'escassetat de pel·lícules verges va deixar de ser un problema. Les temàtiques dels documentals van ser molt diverses, s'hi tractaven assumptes polítics, artístics, culturals, esportius i, sobretot, religiosos. I n'hi ha haver tant en blanc i negre (entre 1935 i 1977) com en color (de 1949 a 1983).
- **Altres formats.** Entre els menys coneguts es poden esmentar, d'una banda, el *Noticiero cultural*, editat a partir de continguts seleccionats del *Noticiero* i adreçat a circuits culturals, escoles i institucions amb una clara missió pedagògica, i, d'altra banda, les edicions internacionals del *Noticiero* (no presents en l'arxiu en línia de la Filmoteca Española), amb números per a Portugal, Brasil i Hispanoamèrica.

Tot i que el format de noticiari va ser el més desenvolupat, des de començament dels anys seixanta, tal com apunta Matud Juristo (2011), la progressiva competència de la televisió estatal (TVE), que s'acabava de crear, va influir força en la generació d'altres productes, atès que la funció informativa començava a quedar coberta pel nou canal televisiu. Això va fer que el NO-DO es permetés de crear documentals que, com que eren més llargs, podien abordar millor els grans temes recurrents del franquisme: religió, història, esports, política o infraestructures.

Com assenyalen els ja esmentats Tranche i Sánchez-Biosca (2006), la funció informativa, educativa i adoctrinadora del NO-DO va passar per dues grans etapes al llarg del seu funcionament: durant els primers anys cerca una producció propagandística de la notícia basada en l'evocació de la Guerra Civil i l'exaltació de la figura de Franco. Mentre que a partir dels anys cinquanta, coincidint amb el canvi de model econòmic, les consignes s'actualitzen i el NO-DO es dedica a difondre el desenvolupament del país impulsat pel Règim: la celebració i l'apologia de la seva transformació econòmica, la seva dinàmica industrial, la creació d'infraestructures...

A la pregunta sobre què hi ha de propaganda en sentit estricte en les produccions del NO-DO, Tranche i Sánchez-Biosca conclouen que el NO-DO, a diferència del seu predecessor, el *Noticiero español*, en no haver nascut en el context de la Guerra Civil ni estava en mans de les faccions més bel·ligerants del Règim, no va ser un vehicle de propaganda tan matusser com aquells en els quals s'inspira:

"Una comparación rápida de NO-DO con los noticieros de la *Deutsche Wochenschau* y con el mismo Noticiero Español no deja dudas al observador: no se trata solo de un énfasis distinto, de una particularidad española o una metamorfosis de la propaganda; es lisa y llanamente un declive de la misma. Ni el lenguaje de ataque domina los textos verbales, ni el montaje se permite en general operaciones conceptuales ni el deseo de movilización se percibe en ningún lado." (Tranche; Sánchez-Biosca, 2006, p. 258).

Segons això, per bé que el NO-DO va contribuir a la difusió i la consolidació de l'ideari nacionalcatòlic del Règim franquista, no hauria de gaudir de major transcendència de la que va tenir propagandísticament com a generador d'un esperit nacional compartit. Concebut com una eina de control de la informació i exaltació propagandística, finalment va evolucionar cap a una mena de noticiari costumista, creador d'una identitat nacional (juntament amb molts altres mitjans emprats pel franquisme) que va calar en la consciència pública del país i en la nostra manera d'entendre'ns.

4 Metodologia de l'anàlisi

La font documental emprada en aquest treball ha estat l'arxiu del Noticiero Documental, que, com ja hem dit, és accessible de manera pública al portal d'Internet d'RTVE, on es recullen tots els materials produïts. D'aquest portal es va extreure un total de setanta-set documents després de fer-hi cerques amb el terme *biblioteca* (se'n van obtenir seixanta-un registres) i altres d'afins que podien completar més exhaustivament la nostra temàtica d'interès i em els quals, efectivament, ens van aparèixer altres referències: *libro* (sis), *documentación* (dues), *archivo* (dues) i *lectura* (sis), tant en noticiaris com en documentals en blanc i negre i en color, i la revista *Imágenes*. Tots aquestes documents es van visionar i es van descriure en una base de dades i un full de càlcul; es va transcriure el contingut de la notícia i s'hi van incloure les paraules clau, tal com mostra aquest exemple:

FITXA NO-DO	
Descriptor	Biblioteca
Número	NOT N 1783 A - AÑO XXXV
Durada	00:03:02
Secció	Noticiero
Mes	Marzo
Any	1977
Títol	Exposición VII Centenario Jaime I el Conquistador
Lloc	Biblioteca Nacional
Paraules clau	Ministerio de Educación y Ciencia, Jaime I el Conquistador, Biblioteca Nacional, Reconquista, Corona de Aragón, Monarquía Catalano-Aragonesa
Resum	

El VII Centenario de Jaime I el Conquistador és el motiu de l'exposició que tingué lloc a les sales nobles de la Biblioteca Nacional de Madrid, on, sota els auspicis del Ministerio de Educación y Ciencia, s'exposen un seguit de peces valuoses, com ara còdexs, documents, llibres, etc. S'hi ofereix una panoràmica del regnat més important del tron catalanoaragonès. Hi va posar fi la reconquesta dels regnes orientals de la península Ibèrica, cosa que els va permetre iniciar una fructífera expansió mediterrània que va durar diversos segles.

Taula 1. Exemple de registre de notícia emesa en el NO-DO amb referència a biblioteca (disponible a la [Filmoteca de RTVE \(http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-1783/1467303/\)](http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-1783/1467303/))

A continuació, es va fer una revisió bibliogràfica centrada en aspectes històrics generals i específicament, dels mitjans de comunicació espanyols durant el període objecte d'estudi, amb la finalitat de contextualitzar les notícies objecte d'anàlisi.

Finalment, es van comptar els resultats obtinguts per a facilitar-ne la categorització i es van analitzar les notícies mitjançant la tècnica qualitativa de l'anàlisi de contingut (Krippendorff, 1990). Vam optar per aquest tipus d'anàlisi perquè teníem la necessitat de fer servir un gran volum de material simbòlic i no volíem usar una tècnica intrusiva, sinó una altra que s'adaptés al treball amb material no estructurat prèviament i que tingués en compte el context.

5 Resultats

5.1 Descripció general

La col·lecció analitzada consta de 1.966 noticiaris, produïts entre el gener de 1943 i el maig de 1981. Els noticiaris tenen una durada mitjana d'entre 10 i 11 minuts (aproximadament, 300 metres de pel·lícula) i inclouen com a seccions fixes la capçalera d'entrada (d'entre 25 i 27 segons amb les dades identificatives de número, sèrie i any) i el tancament (d'entre 5 i 7 segons).

El contingut de les imatges d'aquestes marques d'obertura i tancament va anar evolucionant amb el pas dels anys i hi va haver un total de cinc canvis de capçalera: des de les primeres capçaleres d'estètica *neoimperial* amb [el vol de l'àguila sobre el globus terraqüi, la bandera o l'escut](#) fins a l'estètica més realista dels anys seixanta i *pop* dels vuitanta. La marca de sortida o el tancament va començar essent una imatge estàtica del globus terraqüi coronat per l'àguila imperial entre dues columnes unides per una cinta en la qual es podia llegir: "El mundo entero al alcance de los españoles". En èpoques posteriors, es va substituir per diferents imatges i la paraula "Fin".

A més, aquestes dues marques anaven acompanyades d'una banda sonora que es va mantenir gairebé inalterable (atès que, amb els anys, solament en van canviar lleugerament la instrumentació) i es va convertir en un tret distintiu dels noticiaris. La va compondre Manuel Parada, que ja havia treballat l'any 1941 a [Raza \(http://www.rtve.es/alacarta/videos/filmoteca/raza-1941/3336985/\)](http://www.rtve.es/alacarta/videos/filmoteca/raza-1941/3336985/), la pel·lícula de José Luis Sáenz de Heredia que va servir per a exposar els principis del nou Movimiento Nacional amb l'assessorament del mateix Franco.

Els noticiaris mai no van tenir cap estructura fixa ni cap jerarquia estable pel que fa als continguts i l'ordre d'aparició. Totes les notícies hi apareixien de manera encadenada, amb un rètol d'entrada amb el títol de cada una i un canvi en la banda sonora; quant al nombre de notícies per noticiari, va oscil·lar entre les set i les nou al començament i les tres o quatre en la darrera època.

Com ja s'ha avançat més amunt, vam obtenir la majoria de notícies, seixanta-una, corresponents estrictament a *biblioteques*, però també en vam trobar algunes amb *llibre* i *lectura* (amb sis reportatges sobre cada una), mentre que amb el terme *archivo* i *documentación* tan sols vam obtenir dues referències. Els anys amb més presència d'aquestes notícies van ser 1955, 1962 i 1969, tot i que solament n'hi ha sis en cada un d'aquests anys. Els titulars de les notícies obtingudes van ser els següents:

ANY	NÚMERO	TÍTOL
1946	174 A	Exposición cervantina (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-174/1467251/)
1947	260 A	Exposición de la Biblioteca Nacional Mexicana (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-260/1467505/)
1949	358 B	Exposición La obra de Nuestra Señora de la Almudena (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-358/1467049/)
	358 B	Exposición sobre temas navideños (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-358/1467049/)
1950	365 B	2.ª Exposición de temas navideños (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-365/1468515/)
	379 B	Exposición de estampas de Semana Santa (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-379/1486908/)
	388 A	Exposición de Trofeos venatorios (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-388/1467528/)
1952	474 A	Exposición de Salvador Dalí (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-474/1480923/)
	513 A	Mil años del libro español (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-513/1469271/)
	513 B	1.ª Exposición trienal del libro iberoamericano (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-513/1469265/)
	514 A	Devolución de un manuscrito de Cristóbal Colón a España (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-514/1469608/)
1953	571 A	El Bibliobús (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-571/1481036/)
1954	594 A	Visita del Director General de la UNESCO (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-594/1484056/)
	575 B	Exposición El libro infantil (Santa Teresa de Jesús) (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-575/1485927/)
1955	675 B	Exposición Córdoba (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-675/1486126/)
	652 B	Visita al Archivo General de Indias (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-652/1479308/)
	650 B	Exposición Gibraltar español (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-650/1479288/)
	641 B	La biblioteca Bad Breuna en peligro (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-641/1480693/)

	631 B	Exposición Instituto Nacional de Estadística – Barcelona (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-631/1485693/)
	627 B	Exposición Libros infantiles (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-627/1485771/)
1956	730 A	Exposición Castillos de España (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-730/1486261/)
	702 A	Reunión del Centro Europeo de Documentación e Información (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-702/1486053/)
	696 B	Exposición del pintor José Aguiar (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-696/1486192/)
1957	736 B	Exposición Proyectos Escuela Rural (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-736/1486630/)
	731 A	Exposición del libro infantil (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-731/1486270/)
	DOCUMENTAL	En la paz del monasterio (http://www.rtve.es/alicarta/videos/documentales-b-n/paz-del-monasterio/2846172/)
1958	833 A	Exposición bibliográfica Oriente y Occidente (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-833/1486200/)
	806 B	15.ª Feria de Libro (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-806/1486101/)
	799 B	2.ª Exposición internacional del libro católico en lengua francesa (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-799/1486338/)
	787 B	Exposición Plan quinquenal de construcciones escolares (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-787/1486258/)
	REVISTA	Cátedras ambulantes (http://www.rtve.es/alicarta/videos/revista-imagenes/catedras-ambulantes/2867240/)
1959	882 B	Exposición bibliográfica Sefardí mundial (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-882/1485981/)
1961	961 C	Exposición "150 años de pintura argentina" (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-961/1487371/)
	940 A	Libro infantil (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-940/1470080/)
1962	1033 A	IV Congreso Internacional de Lotería del Estado (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-1033/1471443/)
	1021 A	Reforma y ampliación de la Biblioteca Nacional (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-1021/1487398/)
	1013 B	Exposición El documento notarial en la historia (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-1013/1487379/)
	1008 A	Exposición bibliográfica española (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-1008/1471721/)
	992 B	Exposición "Góngora y la literatura culta de su época" (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-992/1487252/)
	REVISTA	El libro infantil (http://www.rtve.es/alicarta/videos/revista-imagenes/libro-infantil/2874973/)
1963	1085 C	III Congreso Internacional de Bibliófilos (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-1085/1469042/)
	REVISTA	Libros de España (http://www.rtve.es/alicarta/videos/revista-imagenes/libros-espana/2874005/)
1964	1106 C	Exposición 4.º centenario de la muerte de Miguel Ángel (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-1106/1477729/)
	1105 C	<i>Dudu, un gato "funcionario del Estado"</i> (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-1105/1475592/)
1965	REVISTA	Servicio social de la mujer (http://www.rtve.es/alicarta/videos/revista-imagenes/servicio-social-mujer/2863518/)
1966	1203 C	Inauguración de locales en la Casa Americana de Madrid (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-1203/1469154/)
1967	1276 A	Exposición "París, su evolución y su porvenir" (urbanismo) (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-1276/1487014/)
	1268 B	Inauguración Centro de Información y Documentación (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-1268/1486807/)
	1260 A	Polémica por los manuscritos de Leonardo da Vinci (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-1260/1487082/)
	DOCUMENTAL	Gran Canaria (Museos) (http://www.rtve.es/alicarta/videos/documentales-color/gran-canaria/2900780/)
	1256 A	Dos nuevos libros de la Editora del Patrimonio Nacional (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-1256/1485807/)
1968	1322 A	Día del Libro y Exposición cervantina en la Biblioteca Nacional (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-1322/1486991/)
	1319 A	Exposición del escultor Enrique Monjo (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-1319/1486986/)
	1316 A	18.º Exposición de pintores de África (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-1316/1486868/)
	1305 A	Exposición histórico-militar (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-1305/1486953/)
1969	1377 A	Exposición Grabadores de París (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-1377/1486723/)
	1375 B	Exposición de incunables de la Biblioteca Nacional (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-1375/1486745/)
	1369 A	Exposición homenaje a Menéndez Pidal (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-1369/1487059/)
	1361 B	Exposición muestrario de timbres españoles (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-1361/1486472/)
	DOCUMENTAL	Monasterio de Poblet (http://www.rtve.es/alicarta/videos/documentales-color/monasterio-poblet/2902959/)

	DOCUMENTAL	El libro español (http://www.rtve.es/alacarta/videos/documentales-color/libro-espanol/2902800/)
1972	1561 B	Exposición "IV Centenario de 'Os Lusíadas'" (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-1561/1469789/)
	1542 A	La protección del patrimonio bibliográfico español (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-1542/1470786/)
	1537 B	Año Internacional del Libro (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-1537/1470830/)
	1530 A	La Biblioteca Central de Barcelona y su red provincial (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-1530/1469326/)
1973	1580 B	Evocación de Moliere (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-1580/1487298/)
1974	1668 B	XIV Semana Nacional del Libro Infantil y Juvenil (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-1668/1479220/)
	1656 A	Feria del libro de ocasión antiguo y moderno (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-1656/1467354/)
	1637 A	Exposición "Los toros en letras de molde" (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-1637/1468456/)
	1629 B	Exposición "El mundo de Balenciaga" (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-1629/1465192/)
1975	DOCUMENTAL	Los Príncipes y su pueblo (http://www.rtve.es/alacarta/videos/documentales-b-n/principes-su-pueblo/2847628/)
	1696 A	Presentación de la edición facsímil del "Libro del Buen Amor (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-1696/1469403/)"
1977	1783 A	Exposición VII Centenario Jaime I el Conquistador (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-1783/1467303/)
	1773 A	Exposición "Los Códices del Beato de Liébana (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-1773/1468056/)"
1979	1920 A	Archivos nacionales (http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-1920/1467301/)
	DOCUMENTAL	"La antorcha" exaltación del libro (versión larga) (http://www.rtve.es/alacarta/videos/documentales-color/antorcha-exaltacion-del-libro-version-larga/2890374/)

Taula 2 . Notícies sobre biblioteques emeses en el NO-DO

Un primer element molt destacable és que en les notícies analitzades hi ha un predomini absolut de les grans biblioteques patrimonials respecte a les de caràcter públic local i els seus serveis al conjunt de la població. Destaca una localització, la Biblioteca Nacional de Espanya, que apareix a quaranta-dues notícies, seguida a una distància considerable (amb onze notícies) per l'anomenada pel Règim *Biblioteca Central de Barcelona* —que en realitat va néixer com a Biblioteca de l'Institut d'Estudis Catalans a començament del segle xx i que avui dia és la Biblioteca de Catalunya.

Pràcticament no hi ha presència de biblioteques públiques i en la majoria de casos aquestes dues grans biblioteques hi apareixen amb motiu de l'organització d'alguna exposició en el context d'acte inaugurals, no pròpiament pels seus serveis més estrictament bibliotecaris. Aquesta primera constatació mostra ja una orientació vers l'exaltació del nacionalisme espanyol en les notícies culturals situades a les biblioteques. Únicament hi ha un cas en què el NO-DO es fixa en la tasca bibliotecària i d'extensió cultural de la xarxa provincial de Barcelona, coordinada des de la Biblioteca Central. Es tracta d'un **reportatge** (<http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-1530/1469326/>) ja de 1972 i que va ser conseqüència de la reactivació progressiva, a partir de mitjan anys cinquanta, de l'activitat cultural d'aquestes biblioteques, investigada per Estivill (2013).

rtve NOT N 1530 A (<http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-1530/1469326/>)

En les notícies del NO-DO tampoc no hi trobem les biblioteques universitàries o especialitzades, la qual cosa seria un indicati de l'estancament de la universitat espanyola, afectada per l'exili i la depuració dels principals docents, i particularment les biblioteques, a causa de la censura exercida pels fons bibliogràfics científics al final de la Guerra Civil.

Pel que fa als personatges protagonistes de les exposicions acollides en aquests grans espais, els més esmentats en les notícies són gairebé sempre històrics: Cervantes (set), Santa Teresa de Jesús (quatre), el Cid (tres), Cristóbal Colón i Alfonso X el Sabio (dues). A més de personatges, també en són protagonistes alguns esdeveniments històrics, com ara el Barroc o el Segle d'Or (tres), la Reconquesta (tres) i el Tractat d'Utrecht (dues), que són el tema de l'exposició inaugurada que apareix en les notícies.

5.2 Anàlisi de contingut

La major part dels talls del NO-DO que s'ajustaven al nostre perfil de cerca tractaven, com hem dit, d'actes inaugurals d'exposicions als espais de les grans biblioteques del país. Les temàtiques més abundants que hi hem trobat han estat de tipus històrico-religiós (vint) per a celebrar, gairebé sempre, efemèrides de sants.

Les notícies relacionades amb biblioteques destinades a la ciutadania i les seves finalitats són escasses, i d'aquestes les més abundants són les nou notícies sobre la lectura o el llibre infantil (normalment amb motiu de campanyes per a fomentar-los) i les inauguracions de la Feria del Libro de Madrid al parc del Retiro, presents en sis notícies al llarg de tots aquests anys.

Les notícies sobre el llibre i la lectura infantil es distribueixen sense cap motiu aparent en els anys finals de la postguerra i els anys cinquanta: 1949, 1950, 1954, 1955, 1957, 1958, 1961 i 1962, i només reapareixen ocasionalment l'any 1974. La intenció que es persegueix és més emotiva que no pas de formació o didàctica: en aquestes notícies, hi veiem imatges d'infants il·lusionats contemplant llibres i vestits de diumenge, i, en realitat, encara que la temàtica general sigui la lectura infantil, gairebé no s'hi fa referència. Són molt més abundants les al·lusions a la il·lusió infantil i a un futur prometedor, i per això considerem que la finalitat aquestes notícies se situen majoritàriament en la postguerra) devia ser transmetre expectatives de millora o progrés, atès que la població rebria amb esperança qualsevol missatge d'aquest tipus.

Respecte als reportatges sobre la Feria del Libro, aquests apareixen més tard: excepte una notícia de 1952 i una altra de 1958, s'esdevenen durant els anys finals de la dictadura (1968, 1972, 1973 i 1974), i la seva vocació és més aviat donar compte d'un esdeveniment social i normalitzador, un esdeveniment que ens equiparava amb els països de l'entorn europeu, cosa que ja formava part de la segona etapa del franquisme.

Les paraules clau i expressions més emprades durant tots aquests anys del NO-DO han estat, per ordre d'aparició:

Terminologia emprada				
Tradición	Español	Medieval	Caballeros	Civil y militar
Manufactura exportada	Figura señera	Hábitos	Esperanza	Recibimiento
Manuscrito	Lírica española	Símbolo	Glorificación	Marinería
Gentes de campo	Grandeza	Dignidad	Salmo	Gloria
Prieto abrazo	Humanística	Misericordia	Salterio	Honor

Noble	Ideologia	Dios	Patrimoni	Noble
Rey	Barroco	Gracia	Historia	Sabio
Pétreo escultura	Gótico	Rito	Arquitectura	Bufón
Primera sede cultural española	Románico	Obediencia	Espiritual	Santo
Tesoro de la cultura	Efigie	Ceremonia	Nostalgia	Santa
Fruslerías	Inmortal	Fidelidad	Bendición	Sacramento
Alegría popular	Castilla	Promesa	Barriada	Cristo
Fanfarría	Devoción	Pobreza	Humildad	Leer
Exposición	Prosperidad	Castidad	Centro espiritual	Estudiar
Aniversario	Insigne	Incunable	Diputación	Rezar
Glorioso	Bárbaros	Siglos lejanos	Diócesis	Antiguos
Centenario	Caridad verdadera	Tesoro	Emotiva ceremonia	Sagrada
Letras hispánicas	Peregrino	Escritura	Empresa nacional	Patriarca
Ingente labor	Vida íntima	Biblia	Madrina	Biblioteca
Gloriosa Edad de Oro	Alma	Castigo	Autoridad	Infantil
Romancero	Salve	Trabajar	Jerarquía	Libros

Taula 3. Termes usats en les locucions de les notícies sobre biblioteques al NO-DO

El llenguatge retòric és sempre epidíctic i no deixa lloc a cap altra argumentació sobre les notícies, que es mostren com la comprovació efectiva de la grandesa del país. S'hi pot observar l'escassa presència de termes directament relacionats amb la lectura, les biblioteques o el foment cultural. En canvi, hi són molt abundants paraules que fan al·lusió a la història, els orígens del passat imperial, la religió i els valors cristians o civils que representen l'època, l'autoritat i la submissió. Els termes que s'hi fan servir amb més freqüència són els relacionats amb l'àmbit commemoratiu: exposició, aniversari, memòria, espanyol o espanyola, història, tradició, patrimoni, lectura, Crist, sant, cerimònia, rebuda, antic, barroc o símbol.

Un exemple significatiu, però que es pot considerar excepcional en la tendència descrita, és la notícia del 1953 sobre la inauguració del servei de bibliobús, que es va posar en funcionament en l'època del ja esmentat ministre Ruiz-Giménez. En aquesta [notícia \(http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-571/1481036/\)](http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-571/1481036/) sí que es parla d'una "biblioteca pública rodant" i s'intenta transmetre que hi ha una voluntat d'acostar la lectura d'obres senzilles "a les zones obreres de Madrid", als pobles de la zona i als entorns "fabrials". Això denota una aparença populista i caritativa que funciona molt bé per a la seva imatge, un desig o una necessitat del Règim de mostrar-se més proper i preocupat per l'accés a la cultura de les classes desfavorides, i assegurar que el discurs franquista arribés a tothom, fins i tot a llocs com els pobles petits o els barris obrers que no tinguessin accés al NO-DO ni a altres campanyes propagandístiques, a diferència de la gent de les capitals. És una manera d'assegurar-se la presència en totes les capes socials i evitar que ningú quedés fora del missatge.

rtve NOT N 571 A (<http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/not-571/1481036/>)

Malgrat que inicialment la política franquista d'intercanvi cultural i propagandístic va estar molt lligada a Alemanya i Itàlia, fins i tot se'n van dur a terme exposicions específiques, no hem trobat ni una sola notícia al llarg de tot l'arxiu analitzat relativa a aquesta influència. Considerem que això podria ser conseqüència de dos factors complementaris. D'una banda, la coneguda necessitat del Règim de moure's, durant la Segona Guerra Mundial, entre els dos bàndols per a mantenir una aparent neutralitat que preservés dels riscos per a la dictadura d'una derrota de Hitler. D'altra banda, l'objectiu de la propaganda a la qual servia el NO-DO: si es tractava de construir una imatge imperial d'Espanya no s'havien de fer evidents les influències o ajudes externes.

L'estil general de les locucions és sempre molt oficialista i triomfal, es fa servir la història com a font de legitimació del Règim de Franco, ja que és el continuador del "passat gloriós" del país. Hi ha un determinisme evident en la manera de narrar, es vinculen els esdeveniments passats amb les actuacions de les autoritats franquistes i una promesa de futur triomfal, de supremacia nacional, per "designi diví": "España es la nación elegida para brillar en el mundo".

L'estructura audiovisual de gairebé totes les notícies és semblant i molt senzilla: una entrada ambiental que mostra plans generals del lloc on succeeix la notícia, plans més curts, alguns de detall en els quals podem observar cares de felicitat de la població i trossos culturals (normalment del passat, fàcilment recognoscibles) i un tancament que torna a ser amb plans generals que acostumen a acabar amb vistes del cel clar, lluminós, com si contingüés aquella promesa d'un futur millor.

6 Reflexions finals

Una vegada duta a terme aquesta anàlisi superficial, podem concloure que l'ús que el NO-DO va fer de les biblioteques i el patrimoni bibliogràfic espanyol va ser publicitari, en el sentit que, mitjançant l'ús d'estratègies discursives i tècniques narratives persuasives, va ser aprofitat per la dictadura com un mitjà propagandístic més entre molts altres que es van emprar per a construir una imatge del passat imperial gloriós d'Espanya. En aquesta imatge, el Règim de Franco representava el paper de restaurador de l'antic ordre, i la cultura (fonamentalment del conegut com a Segle d'Or) va ser tornada a posar en valor. La lectura infantil o la presentació de les fires del llibre complementàriament exposaven un present feliç i prometedor, amb una població que gaudia de la primavera apropant-se al llibre i comprant-ne, ja en els darrers anys de la dictadura.

Per contra, no hi ha pràcticament notícies relatives a la biblioteca pública, l'activitat editorial o els nous autors, cosa que es pot atribuir o bé al fet que no hi havia cap mena de política bibliotecària i de foment de la lectura que es considerés destacable, o bé al fet que l'ús de les biblioteques i el patrimoni bibliogràfic va tenir interès solament des del punt de vista propagandístic, per a fer públiques les fites històriques i els assoliments de la dictadura, la qual cosa va determinar quines notícies van ser considerades dignes d'aparèixer en el NO-DO. Es pot dir que el criteri per a incloure-les en el Noticiero Documental no va ser la seva aportació objectiva a la cultura, sinó el paper que tenien en la construcció de la imatge imperial.

Probablement, aquestes dues possibilitats són complementàries i ratifiquen la nostra suposició inicial. La faceta negativa i coneguda per tothom s'hi manté òbviament oculta: la pobresa dels serveis, la depuració de biblioteques o l'acció de la censura de les seves col·leccions, tant en les públiques com en les universitàries, el control sobre la tasca editorial o la prohibició de les obres contràries al Règim. La presència majoritària de notícies correspondrà a les biblioteques de conservació, començant per la Biblioteca Nacional, els trossos del patrimoni bibliogràfic històric i les fires del llibre. Són una mostra més d'aquesta visió idealitzada de la realitat que va ser creada pel Noticiero Documental.

La revisió de les notícies que han format part de la nostra mostra ens ha permès observar que les biblioteques tenen un paper insignificant en el NO-DO, enfront de l'aprofitament del patrimoni bibliogràfic, que és un protagonista més destacat dels reportatges estudiats. Els redactors del NO-DO el presenten en el seu entorn, els grans espais com la Biblioteca Nacional o uns altres de gran valor artístic o històric, que són una manifestació de la grandesa històrica espanyola. I amb aquestes grans obres es projecten els grans autors de la literatura espanyola, que donen forma a uns continguts que s'ajusten a les nostres afirmacions anteriors sobre l'ús propagandístic, de construcció d'una identitat nacional basada

en el passat gloriós, que mirava d'esquivar el present paupèrrim que es vivia en la societat espanyola, i particularment també en el seu sistema bibliotecari.

Bibliografia

Alted Vigil, A. (1984). *Política del nuevo estado sobre el patrimonio cultural y la educación durante la guerra civil española*. Madrid: Ministerio de Cultura. Dirección General de Bellas Artes y Archivos.

Bernays, E. L. (2008). *Propaganda*. Barcelona: Melusina.

Espanya. Falange Española Tradicionalista y de las JONS (1942). "Disponiendo la proyección obligatoria y exclusiva del Noticiero Cinematográfico Español y concediendo la exclusividad absoluta de reportajes cinematográficos a la entidad editora del mismo, Noticiero y Documentales Cinematográficos (NO-DO)". *Boletín Oficial del Estado*, p. 10.444. <<http://www.boe.es/datos/pdfs/BOE/1942/356/A10444-10444.pdf> (<<http://www.boe.es/datos/pdfs/BOE/1942/356/A10444-10444.pdf>) >. [Consulta: 29/05/2017].

Espanya. Jefatura del Estado (1982). "Ley 1/1982, de 24 de febrero, por la que se regulan las Salas Especiales de Exhibición Cinematográfica, la Filmoteca Española y las tarifas de las tasas por licencia de doblaje". *Boletín Oficial del Estado*, núm. 50, p. 5.184–5.186.

Espanya. Ministerio de Educación Nacional (1947). "Decreto de 24 de julio de 1947 sobre Ordenación de los Archivos y Bibliotecas y del Tesoro histórico-documental y bibliográfico". *Boletín Oficial del Estado*, vol. 229, p. 4.610–4.614. <<https://www.boe.es/datos/pdfs/BOE/1947/229/A04610-04614.pdf>>. [Consulta: 29/05/2017].

Espanya. Ministerio de Fomento (1857). "Ley de 9 de septiembre de 1857 de Instrucción Pública". *Gaceta de Madrid*, núm. 1.710. <<https://www.boe.es/datos/pdfs/BOE/1857/1710/A00001-00003.pdf>>. [Consulta: 29/05/2017].

Estivill, A. (2013). "Las bibliotecas populares de Barcelona como espacios de socialización durante el segundo franquismo, 1957–1975". *BiD: textos universitaris de biblioteconomia i documentació*, núm. 30. <<http://bid.ub.edu/es/30/estivill.htm> (<<http://bid.ub.edu/es/30/estivill.htm>) >. [Consulta: 05/11/2017].

Fusi, J. P. (2000). "La Cultura". A: Fusi, J. P.; García Delgado, J. L.; Juliá, S.; Malefakis, E.; Payne, S. G. (ed.). *Franquismo, el juicio de la historia*. Madrid: Temas de Hoy, p. 295.

Gómez Hernández, J. A. (1993). "La preocupación por la lectura pública en España: las bibliotecas 'populares'. De las Cortes de Cádiz al plan de bibliotecas de María Moliner". *Revista General de Información y Documentación* [en línea], vol. 3, núm. 2, p. 55–94. <<https://revistas.ucm.es/index.php/RGID/article/view/RGID9393220055A>>. [Consulta: 26/11/2016].

Goytisolo, J. (1985). *Señas de identidad*. Barcelona: Seix Barral.

Gracia, J.; Ruiz Carnicer, M. A. (2001). *La España de Franco (1935–1975). Cultura y vida cotidiana*. Madrid: Editorial Síntesis.

Krippendorff, K. (1990). *Metodología de análisis de contenido: teoría y práctica*. Barcelona: Paidós.

Matud Juristo, Á. (2011). "La Transición en la cinematografía oficial franquista: El NO-DO entre la nostalgia y la democracia". *Communication & Society*, vol. 22, núm. 1, p. 33–58. <https://www.unav.es/fcom/communication-society/es/resumen.php?art_id=20>. [Consulta: 05/05/2016].

Méndez Aparicio, J.; Girón García, A.; Méndez Aparicio, J. A. (1984). *La biblioteca pública: índice del subdesarrollo español*. Madrid: J. Méndez.

Ortega y Gasset, J. (1935). "Misión del bibliotecario". *Actas y trabajos del II Congreso Internacional de Bibliotecas y Bibliografía I y II*. Madrid: Congreso Internacional de Bibliotecas y Bibliografía p. 79–123.

Ramírez Benito, P. (2010). "A golpe de retina: formación y concienciación del 'Nuevo Estado' a través de la imagen". *Brocar: Cuadernos de investigación histórica*, núm. 34, p. 243–272. <<https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=3813221>>.

Rodrigo Echalecu, A. M. (2009). *Las bibliotecas públicas durante el primer franquismo: entre la continuidad y la ruptura*. Madrid: Universidad Complutense de Madrid. <<http://eprints.ucm.es/10351/1/bibliotecaspublicas.pdf> (<<http://eprints.ucm.es/10351/1/bibliotecaspublicas.pdf>) >. [Consulta: 19/01/2017].

Ruiz Bautista, E. (2005). *Los señores del libro: propagandistas, censores y bibliotecarios en el primer franquismo (1939–1945)*. Gijón: Ediciones Trea.

Sevillano Calero, F. (1998). *Propaganda y medios de comunicación en el franquismo (1936–1951)*. Universidad de Alicante. <<http://rua.ua.es/dspace/handle/10045/33149> (<<http://rua.ua.es/dspace/handle/10045/33149>) >. [Consulta: 03/06/2016].

Tranche, R. R.; Sánchez-Biosca, V. (2006). *NO-DO, el tiempo y la memoria* (8a ed.). Madrid: Filmoteca Española. <<http://roderic.uv.es/handle/10550/29921> (<<http://roderic.uv.es/handle/10550/29921>) >. [Consulta: 10/05/2016].

